

Раздел 2:
Предприемаческа
практика –
Моделиране на
предприятие в КТИ

Тема 2.2.
Финансиране.
Възможности и
рискове

Автор(-и):

**Цветалина Генова, Елена
Костадинова**

Институция(-и):

**Висше училище по
мениджмънт, България**

Съфинансиран от програма
„Еразъм+“
на Европейския съюз

Този материал е част от учебното съдържание на програма „Управление и предприемачество в културните и творческите индустрии“ за професионалисти/практици в областта на икономически и бизнес науки, съдържаща общо 5 теми. Той е разработен в рамките на проект „*FENICE: Насърчаване на предприемачеството и иновациите в културните и творческите индустрии чрез интердисциплинарно обучение*“, който е подкрепен от програма „Еразъм +“ по ключова дейност „Стратегически партньорства във висшето образование“.

Учебното съдържание накратко:

Програма ФЕНИС

Раздел 1: Разбиране на предприемачеството в КТИ

Тема 1.1. Политики и междусекторно сътрудничество в КТИ.

Тема 1.2. Креативност, иновации и културно съдържание. Етично поведение и права върху интелектуалната собственост.

Тема 1.3. Нови медии, творчески технологии и дигитална среда. Дигитален маркетинг.

Раздел 2: Предприемаческа практика – Моделиране на предприятие в КТИ

Тема 2.1: Бизнес модели и управление. Управление на промените

Тема 2.2: Финансиране. Възможности и рискове

Повече информация можете да намерите на уеб страница: <http://www.fenice-project.eu>

Декларация за авторско право:

Тази разработка е лицензирана под международния лиценз Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License. Вие сте свободни да:

- споделяте - копирате и разпространявате материала на всякакъв носител или формат
- адаптирате - смесвате, трансформирате и надграждате материала

при следните условия:

- Признание - трябва да дадете подходящо признание на приноса, да предоставите връзка към лиценза и да посочите дали са направени промени. Можете да направите това по всякакъв разумен начин, но не и по такъв, който да предполага, че лицензодателят одобрява вас или вашата употреба.
- Некомерсиалност - Не можете да използвате материала с комерсиална цел.
- Сходно Споделяне - Ако добавяте, трансформирате или надграждате материала, трябва да го разпространявате при същите лицензи като оригинала.

1 Общ преглед на темата

Финансирането в културните и творческите индустрии (КТИ) и в културните и творческите сектори (КТС) има същата конотация като във всеки друг бизнес и сектор на икономиката. В тази тема ще се спрем на основните елементи при планирането и управлението на финансите в КТС, като акцентираме върху генерирането на стойност, финансирането и бюджетирането, финансовата устойчивост, възможностите и рисковете. Първо, представяме общия профил и модела на генериране на стойност в КСБ, за да се съсредоточим върху специфичната дихотомия между стойност и цена в КСБ. очертаваме източниците на финансиране на КСБ. След това очертаваме специфичните микроикономически характеристики на КТС и КТИ в страните, представени в проекта FENICE. На тази основа формите за генериране на средства, които са специфични за КТИ, се разглеждат по основната дихотомия на (i) публично/правителствено финансиране и (ii) частно финансиране в рамките на и извън филантропията, включително новите модели, свързани с краудсорсинг, подкрепа от много донори, дейности, базирани на проекти, и т.н. Темата разглежда различните видове финансови инструменти по отношение на етапа на развитие на предприятията, както и съпътстващите ги рискове и възможности. Накрая се разглежда въпросът за финансовото здраве и възможностите за растеж в рязко променената макроикономическа среда в днешно време.

2 Съдържание на темата

I. Специфики на КТИ по отношение на стойност и създаването на стойност

Културните и творческите индустрии (КТИ) генерират около 4,4% от средния БВП на ЕС (като при някои страни членки достига до 7%) и осигуряват заетост или самозаетост за повече от 7,6 млн. души или около 2 до 4% от работната сила, като преобладаващата част от тях са млади хора (Imperiale, Fasiello, & Adamo, 2021; European Investment Fund, 2019). Значително мнозинство от културния и творческия сектор в Европа - 95% от 2019 г. - се състои от малки предприятия, независими творци и хора на свободна практика. По този начин предприятията от КТИ представляват 12,1 % от средния брой предприятия в държавите членки (European Investment Fund, 2019) .

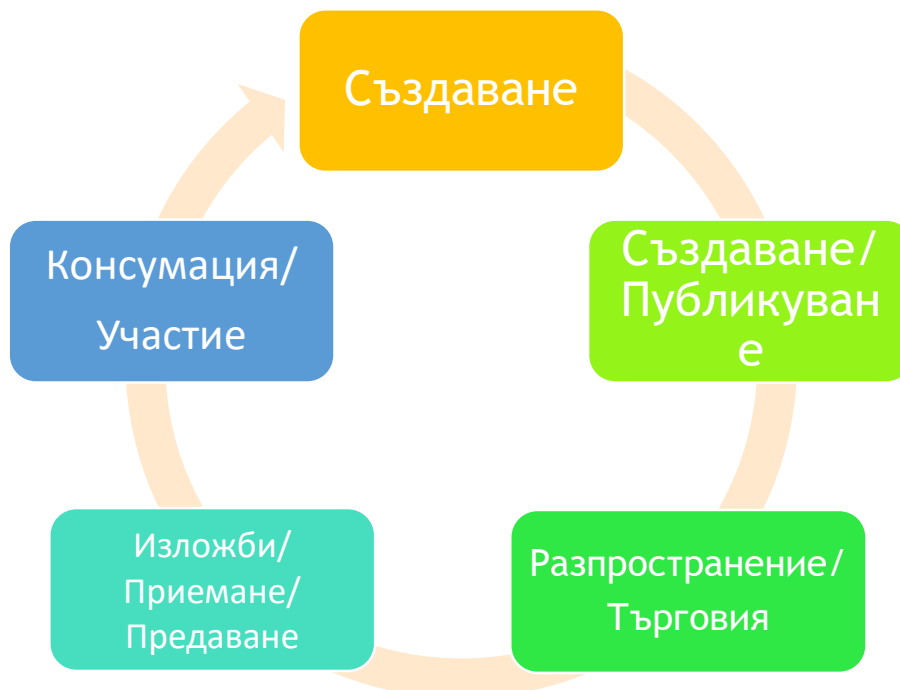
На прага на 2020 и в условията на пандемията COVID-19, КТИ в ЕС се характеризираха със следните особености:

- ✚ Подсекторите, свързани с аудио-визуалните и мултимедийните продукти, бяха двигатели на растежа (по-специално филми, DVD и видео, радио- и телевизионно излъчване, компютърни/видеоигри и компютърно програмиране). Тези подсектори запазиха и дори увеличиха стойността си по време на пандемията (European Investment Fund, 2019).
- ✚ По отношение на икономическите резултати и значението си КТС са сравними със секторите информационни и комуникационни технологии (ИКТ) и

хотелиерство и ресторантьорство (H&F). Освен това КТС са валоризирани в културния, наследствения и експерименталния туризъм и използват цифрови услуги при производството на съдържание за филми, видеоклипове, игри, 3D-картографиране и др. (European Investment Fund, 2019);

- ✚ Процентът на оцеляване на предприятията от КТП след 1, 3 и 5 години съществуване е сходен с този на предприятията от ИКТ и хотелиерство и ресторантьорство (H&F), като дори е по-висок за 3- и 5-годишния период от предприятията на хотели и ресторанти. (European Investment Fund, 2019);
- ✚ Предприятията на ТПП са имали средно 2,7 служители преди 2019 г., в сравнение с 5,73 в ИКТ и 5,86 хотелиерство и ресторантьорство (European Investment Fund, 2019).
- ✚ Микромасщабът на предприятията е създал ниша за целево сътрудничество и клъстеризиране, което позволява на КТИ да преминават бързо между подсекторите и да формират бързо екипи, основани на задачи, които се разпускат и реформират след приключването на даден проект;
- ✚ Сегментираната структура на предприятията е създала ниша за създаване на творчески центрове (European Investment Fund, 2019), които по време на пандемията се пренесоха от такива на място към такива в онлайн среда;
- ✚ Новите технологии и развитието на тенденциите в КТИ зависят от значителното нарастване на цифровизацията, особено що се отнася до експериментирането с нови цифрови услуги като средство за защита и адаптиране към антипандемичните ограничения на социалното разстояние - като концерти и представления на живо онлайн, образователни игри, виртуални изложби и др.

Като цяло стоките и услугите в културните и творческите сектори (КТС) и КТИ се предоставят по следния модел на веригата на стойността:

Източник: (United Nations Educational Scientific and Cultural Organisation, 2009)

Не е необходимо всички елементи (дейности) в модела да присъстват във всяко отделно предприятие - те могат да бъдат разпределени между различни фирми, в рамките на едно географско местоположение или разпределени в различни области, а финансовата структура също зависи в голяма степен от тази специфика. По-скоро е налице взаимовръзка между фазите (United Nations Educational Scientific and Cultural Organisation, 2009). Например в областта на музиката има създаване, разпространение и потребление на концерти на живо като един вид верига за доставка, но също така и създаване, производство и разпространение, когато продуктът са музикални записи. При визуалните изкуства може да са налице всички етапи, а при видеоигрите и онлайн продуктите - създаване, производство, разпространение и участие.

II. Цикъл на създаване на стойност и връзки с други индустрии (между секторна монетаризация)

Както беше посочено, КТС са напълно десен сектор на икономиката с голям потенциал за развитие - въпреки спада, причинен от пандемията. Резултатите от КТС и КТИ са интердисциплинарни и интегрират елементи от различни подсектори, например музика във филми и видеоигри, 3D-мапинг в сценични представления, видеосимулации в регионалното планиране и архитектурата и др. Стойността на интегрирания продукт най-често е по-висока от стойността на отделните елементи.

КТИ включват урбанизация, толерантност и добре образовани хора, които са определени от различни учени като ключови фактори за предприемачески растеж. КТИ имат огромен потенциал, свързан с интердисциплинарността, цифровата ориентация, иновациите и предприемаческия дух, повлиян от интернационализацията. (Gerlitz & Prause, 2021). Проучванията показват, че ефектът на стимулиране на иновациите е по-силен в региони и общности, които са по-диверсифицирани - по отношение на сектори на икономиката, професии и т.н.

В по-широк смисъл ККС и КТИ принадлежат към икономиката на преживяванията, в която стоките и услугите се свързват с ефекта, който могат да окажат върху живота на хората, и в която преживяванията се превръщат в крайно предлагане. Мрежата, комуникацията и споделянето играят централна роля в доставката и потреблението на стоките и услугите, но също така и в моделите за финансиране, напр. чрез групово финансиране, краудсорсинг, споделено използване на стрийминг и медийни услуги и др.

КТИ са свързани с туризма по един недвусмислен начин. Връзката обаче надхвърля културния туризъм и се развива в новите форми на създаване на преживявания за посетителите чрез дейности с участие. Опазването и интерпретацията на културното и историческото наследство също попадат в сферата на КТИ. Освен това връзките се отнасят до градоустройственото планиране и пространственото обновяване на райони в градовете и селата, дори и в селата. През пандемичния период продуктите на КТИ станаха неразделна част от образованието и предоставянето на услуги, тъй като всички интернет платформи и приложения ги използват.

III. Културни и творчески сектори в страните на проект FENICE

Bulgaria

Според анализите на EIF през 2016 г. 32 663 предприятия са били активни в сферата на КТС в България (European Investment Fund, 2019). По отношение на броя на предприятията и осигурените работни места водещите подсектори са визуални изкуства, сценични изкуства и издателска дейност. Заетостта в културата осигурява 3,71 % от общата заетост в страната, а добавената стойност в културните сектори осигурява 4,5 % от общата добавена стойност в секторите на услугите. (Compendium of Cultural Policies and Trends, 2020) .

Като цяло българските ТПП разчитат в голяма степен на държавна подкрепа и публични средства - особено в най-големите градове София, Пловдив, Варна и Бургас, въпреки че ситуацията постепенно се променя. Много културни проекти разчитат на донорско финансиране, което започва да идва от частния сектор - големи индустриални компании решават да спонсорират целеви дейности или каузи в рамките на корпоративните си социални политики. Липсва обаче истинската бизнес среда, в която на първо място е финансовата самоиздръжка, а филантропията и безвъзмездните средства са резервен вариант.

Разбира се, между отделните подсектори съществуват значителни различия. Видеоигрите, новите медии, както и архитектурата се развиват бързо, а пандемията COVID19 разшири нишата за предоставяне на цифрово съдържание, което благоприятства пазарния напредък на много компании. В същото време традиционните сценични изкуства - като театър и музика - не могат да оцелеят без държавна помощ. В много случаи дружествата от сектора на културните и творческите индустрии съчетават печеливши и непечеливши дейности от различни сектори, за да могат да продължат да предлагат културни продукти.

Гърция

Историческото и културното наследство са стълбовете на бранда Гърция. В съответствие с това националните правителства традиционно инвестират активно в тяхното опазване и използване. (Compendium of Cultural Policies and Trends, 2020). Не се отделя толкова много внимание и подкрепа на КТИ, въпреки че политиките, които благоприятстват тяхното развитие, са подобрени и са създадени много нови възможности. (Compendium of Cultural Policies and Trends, 2020).

КТС в Гърция имат съществено икономическо значение по отношение на заетостта (на второ място след строителството) и по отношение на дела в БВП (на четвърто място след строителството, хранително-вкусовата промишленост и юридическите и счетоводните дейности). (Avdikos, et al., 2017). През последните двадесет години тези отрасли бяха сериозно засегнати два пъти - първо от икономическата криза през 2008 г., а сега от пандемията COVID-19. Всъщност те преживяха по-голяма рецесия в периода след 2008 г., отколкото другите сектори (Avdikos, et al., 2017). Софтуерното разработване, архитектурата, социализираният дизайн, библиотеките и музеите отново отбелязаха растеж след 2016 г. Силно стабилизиране се наблюдаваше при рекламата,

полиграфическото производство и занаятите, изкуствата и аудиовизуалните дейности (производство на видео, филми и фотографии), докато издателската дейност, радио- и телевизионното производство отбелязаха последователни спадове (Avdikos, et al., 2017).

КТИ в Гърция са склонни да се групират географски, което се вижда от концентрацията около по-големите градски центрове на културно и творческо производство, заетост и брой предприятия - регионите Атика с Атина и Централна Македония и Тракия със Солун са изявени лидери. (Compendium of Cultural Policies and Trends, 2020).

Финансирането постепенно се пренасочва от държавната подкрепа към местните власти и частния сектор в допълнение към местните и секторните организации, които изпълняват специфични тематични програми. Все още организациите за опазване на културното наследство и националните организации в областта на изкуствата се финансират от централното правителство. Оперативните програми в рамките на кохезионната политика на ЕС също са локализирани и включват приоритети, свързани с културата. Спонсорството от частния сектор се увеличава и се създават много неправителствени организации (филантропски организации), които подкрепят проекти в областта на културното наследство - дори и мащабни. Достъпът до финансиране за МСП и малки публични организации се осигурява с гаранционния механизъм за културните и творческите сектори на ЕС (Compendium of Cultural Policies and Trends, 2020).

Румъния

Приносът на КТС към общия БВП нарастваше преди пандемията и достигна приблизително 7% през 2014 г., което е повече от приноса на важни сектори като селското стопанство и строителството. (European Investment Fund, 2016). Общият брой на предприятията, участващи в творческата и културната икономика на Румъния през 2016 г., е малко над 61 000, като най-голям е броят на дружествата, създадени в отраслите, свързани с информационните технологии (Sava & Badulescu, 2018).

В географско и тематично отношение предприятията на ТПП в Румъния се групират около три центъра: Букурещ за радио и реклама, Клуж за сценични изкуства и музикални фестивали и Тимиш за игри. Най-голям дял от оборота на сектора се пада на Букурещ с над 63 %. (European Investment Fund, 2019). Основните сектори по отношение на оборота и заетостта са ИКТ и електронните игри, следвани от рекламата, книгите и печата. (European Investment Fund, 2019).

Финансирането на културния сектор идва основно от държавата чрез Министерството на културата и националното наследство в партньорство с различни структури като Националната администрация на културния фонд и Румънския културен институт. Що се отнася до непреките форми на подкрепа, съществува законодателна рамка за спонсорството, но тя не е свързана единствено с артистичния сектор на културата (Compendium of Cultural Policies and Trends, 2020). Разбира се, по-голямата част от компаниите в свързаните с ИТ отрасли работят с цел печалба като обикновени стопански субекти. Частното финансиране на културата е оскъдно поради

несъвършенствата на законодателството относно спонсорството и меценатството (Compendium of Cultural Policies and Trends, 2020).

Португалия

КТИ в Португалия обхващат 66 469 дружества и 88 749 служители (AICEP Portugal Global, Agência para o Investimento e Comércio Externo de Portugal, n.d.). Водещите подсектори са културно наследство, аудиовизия и мултимедия, визуални изкуства, сценични изкуства, издателска дейност и книготърговия, архитектура и дизайн, занаятчийски изкуства и интердисциплинарни изкуства. Този сектор се състои от малки културни агенти, културни асоциации и организации с нестопанска цел, частни институции за социална солидарност и индивидуални творци. (AICEP Portugal Global, Agência para o Investimento e Comércio Externo de Portugal, n.d.). Броят им е намалял значително през периода на пандемията и особено по отношение на служителите. През годините в Португалия са прилагани множество политики в областта на културата, които са съсредоточени главно върху опазването на културното наследство, както и върху насърчаването и развитието на национални мрежи от дейности и съоръжения. От 2009 г. нататък все по-голямо стратегическо значение се придава на теми като популяризирането на португалския език, културните и творческите индустрии и подкрепата за интернационализацията на португалските творци и културни институции (European Investment Fund, 2016).

Порталът на творческите индустрии в Португалия (Creative Industries Agency Portugal – ADDICT) има за цел да създаде благоприятна среда за насърчаване на създаването, производството и разпространението на творчески индустрии, като същевременно действа като платформа за иновации и интернационализация. Тя обединява над 80 членове от целия спектър на КТИ в страната и работи активно за утвърждаване на междусекторното сътрудничество с изследователски, туристически, правителствени и други структури.

Сърбия

В Сърбия приносът на КТИ към БВП е 7,5 %, а преди пандемията темпът на растеж е бил 8,4 % - по-висок от средния темп на растеж на националната икономика. Към 2017 г. в сектора са регистрирани 32 908 стопански субекта, от които 10 832 активни предприятия (приблизително 10,1 % от предприятията в страната), 22 076 предприемачи (приблизително 9,93 % от предприемачите в страната) и 541 публични институции (Mikić, Radulović, & Savić, 2020). Служителите, заети в ТПП, представляват 5,6% от общия брой на служителите в Сърбия. ИТ, софтуер и компютърни услуги, следвани от филми, телевизия, видео, радио, фотография и архитектура, допринасят най-много от всички КТИ за икономиката. (Mikić, Radulović, & Savić, 2020)

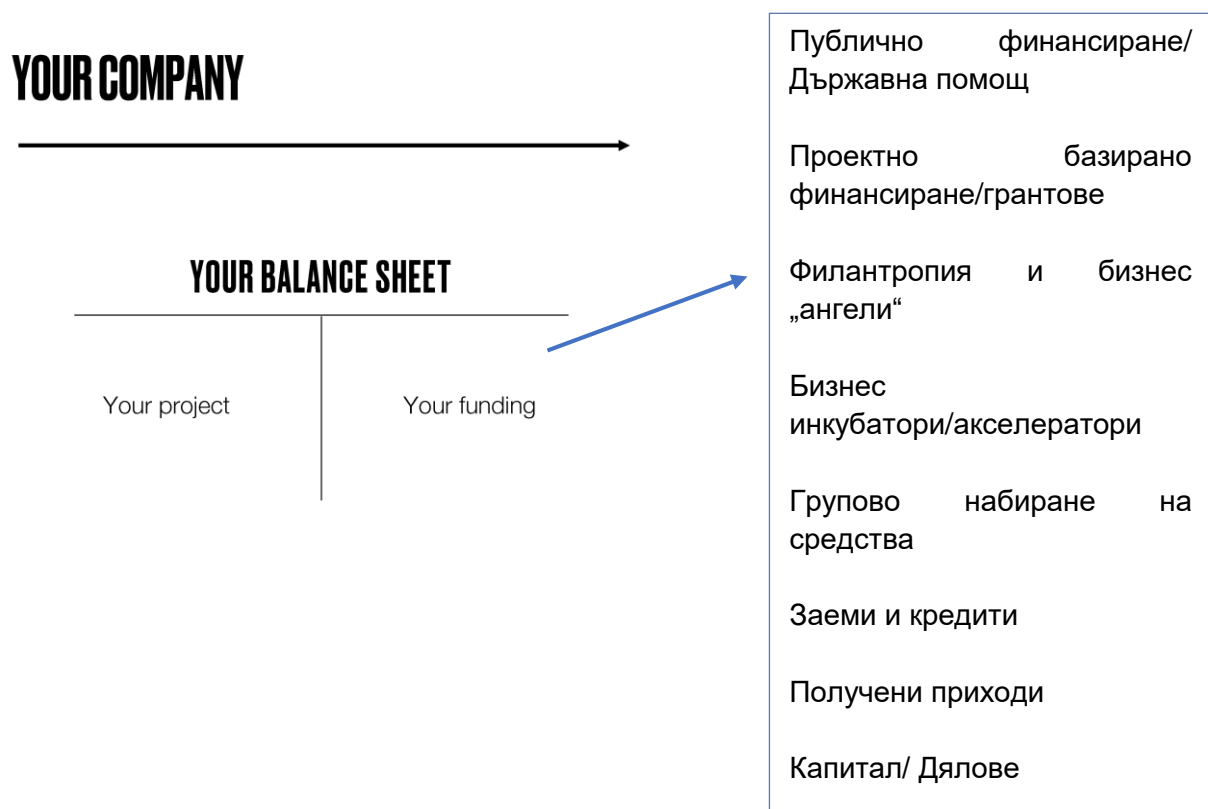
Нарастващата тенденция за създаване на творчески центрове е характерна за Сърбия (UNESCO, 2017). Хъбовете се управляват от професионалисти в областта на изкуството и културата и инициират множество проекти с международно признание. Хъбовете се управляват като независими предприятия, докато публичното финансиране на КТИ е ограничено (UNESCO, 2017). Изборът на Нови Сад за

Европейска столица на културата и номинирането на музикалния фестивал EXIT за най-добър европейски фестивал за 2017 г. също тласнаха напред КТИ в Сърбия.

IV. Източници на финансиране

Както бе непряко споменато до тук, КТИ предприятията¹ са от два основни вида – с цел генериране на печалба (дизайн студиа, ИКТ компании, индивидуални/ фрейлансъри като еднолични търговци и т.н.) и с идеална цел (неориентирани към печалба) (музеи, библиотеки, театри, неправителствени организации, обединяващи индивидуални артисти и т.н.). Преходът между двата типа е също възможен, тъй като вече съществуват частни музеи и театри, които възникват в множество европейски страни и границите между нестопански и стопански предприятия са размити.

Предприятията за КТИ разчитат на нематериални активи и работят в условията на висока несигурност на пазарното търсене, поради което обикновено разчитат на комбинация от източници на финансиране, а използваните средства зависят не само от подсектора, но и от организационната форма на предприятието:

Източник: (European Investment Fund, 2019)

¹ За предприятие се счита всяко дружество, ангажирано с икономическа дейност, независимо от неговата правна форма. Това включва, по-конкретно, самонаети лица и семейни бизнеси, ангажирани със занаяти или други дейности, и партньорства или асоциации, регулярно включвани в икономическа дейност (European Commission).

Спецификата на КТИ определя рамката за финансиране на предприятията в него - тя е специфична, въпреки че процесът е подобен на този в другите отрасли.

Целево публично финансиране (директна държавна помощ)

В рамките на ЕС много големи културни институции са публични и се издържат от държавния бюджет, като обикновено са в сферата на действие на министерствата, отговарящи за културата, културното наследство, туризма, регионалните и местните власти. Бюджетът за култура е дял от БВП на всяка държава и според Евростат варира около 2 % в Европа. В много страни, и особено в представените в проекта FENICE, финансирането на публичния културен сектор се счита за недостатъчно и обикновено стига само за покриване на възнагражденията на персонала на институциите.

Икономическият спад, причинен от финансовата криза през 2008 г., а сега и от пандемията, е свързан с ограничаване на публичното финансиране на културата и с изоставане на държавната подкрепа спрямо сериозните пречки, причинени от блокирането на средства. Публично финансираните институции за изкуство и култура се считат за нестопански (набират приходи, за да преследват социалната си цел и да плащат на персонала си), но те бяха поставени в положение да започнат да се държат като стопански субекти (генериращи печалба, за да компенсират намаляващата държавна помощ), за да се възстановят от кризите и да запазят стойността си за общностите.

Проектно-базирано финансиране

За разлика от пряката държавна подкрепа, финансирането по проекти е отворено за всички предприятия на ТПП - частни и публични, със стопанска и нестопанска цел. Финансирането по проекти е насочено към стартирането и изпълнението на обикновено целеви дейности с конкретна тема или насоченост - например продуциране на филм, пиеса, фестивал, представление и т.н.

ЕС е предложил много програми за финансиране на проекти в областта на ТПП. Освен водещата инициатива "Творческа Европа", много други програми на ЕС включват в приоритетите си подкрепа за културата, културното наследство и културните и творческите индустрии. Подробно описание на възможностите можете да намерите в *"Ръководството за финансиране на CulturEU: Възможности за финансиране от ЕС за културния и творческия сектор за периода 2021-2027 г."*², издадено от Европейската комисия.

Най-важната характеристика на формулярите за кандидатстване за проекти, въз основа на които се отпуска този вид финансиране, е, че те сами по себе си са бизнес планове. Те трябва да описват подробно културния продукт, неговата стойност за общността и

² Оригинално заглавие: *"The CulturEU Funding Guide: EU Funding Opportunities for the Cultural and Creative Sectors 2021-2027"*

обществото като публично благо и да обосновават използването на бюджета, който трябва да бъде инвестиран в предоставянето на продукта.

Недостатък на проектното финансиране е, че то зависи от приоритетите, определени от финансиращите институции, и творците и/или създателите на култура трябва да адаптират идеите си към тези приоритети, за да се класират за подкрепа.

Проектите се финансират с публични средства (като програмите на ЕС) или от частни организации, обикновено от големи бизнес групи в рамките на техните политики за корпоративна социална отговорност.

Филантропия и бизнес „ангели“ (корпоративна помощ)

Заради социалната си стойност КТИ привличат подкрепа и от частни компании и физически лица, които се стремят да дарят част от своите доходи или ресурси за социални каузи. Корпоративната филантропия и корпоративната социална отговорност са по същество едно и също нещо. В този случай финансирането може да дойде след подаване на заявление към фонд, създаден от компания/корпорация, или като пряко спонсорство/дарение на средства за културен проект или продукт на временна основа.

Инвеститорите „ангели“ или бизнес ангелите са друго олицетворение на филантропията. Това са компании и физически лица, които инвестират в началния или ранния етап на дадено предприятие в замяна на дял от бизнеса или просто като дарение за каузи, които ги вълнуват. Те са много важни за творческите индустрии, тъй като името "ангел" е използвано за първи път за описание на заможните лица, които са подкрепяли постановките на театъра на Бродуей през XX век. Инвеститорите-ангели харесват особено компаниите, базирани на ИКТ, но не толкова останалите КТИ. Мрежите на бизнес ангелите в Европа включват Европейската търговска асоциация за бизнес ангели (European Trade Association for Business Angels), фондове за начално финансиране и участници на пазара в ранна фаза (Seed Funds and Early Stage Market Players (EBAN)), Business Angels Europe и други.

Бизнес инкубатори/ акселератори

Бизнес инкубаторите и акселераторите осигуряват подкрепяща среда за стартиращи предприятия на базата на пакети, които включват офис и изложбени помещения, наставничество, бизнес, маркетингови и финансови услуги на цени, по-ниски от пазарните. В бизнес инкубаторите плащанията са на базата на такси, докато акселераторите придобиват акции/дялове на подпомаганите компании. Това означава, че финансирането не е под формата на директни парични преводи. Бизнес инкубаторите и акселераторите са много подходящи за дружествата на КТИ, работещи с цифрово съдържание, дизайн, аудио- и видеопродукти.

Работата в мрежи и клъстери е специфична за КТИ. Много градове разработват целеви физически зони, в които са концентрирани КТИ - като квартали на изкуствата и занаятите, музейни квартали, места за пребиваване и т.н. В същото време много национални и общностни програми подкрепят създаването на творчески хъбове, чиято мисия е да предоставят пространство (физическо или виртуално) и подкрепа за работа

в мрежа, развитие на бизнеса и ангажиране на общността в рамките на творческия, културния и технологичния сектор." (Culture and Creativity Association, 2022). Засега творческите клъстери и хъбове не предоставят същия пакет от услуги като бизнес инкубаторите и акселераторите. Те са по-скоро алтернатива за онези видове творчески предприятия и индивидуални начинания, които не могат лесно да станат финансово жизнеспособни без публична подкрепа.

Групово финансиране (краудфъндинг)

Краудфъндингът е нов модел за финансиране на начинание или проект чрез събиране на малки суми пари от голям брой хора, обикновено чрез интернет. Тук колективните усилия на приятели, членове на семейството, клиенти и случайни поддръжници на дадена идея създават мрежа, която позволява тази идея да се материализира (European Investment Fund, 2019). Социалните медии и платформите за групово финансиране са основният канал за изпълнение - като WhyDonate, FundedByMe, FundingCircle, Ulule в Европа. Индивидуалният инвеститор може просто да дари средства за проект или кауза, стартирани в платформа за групово финансиране, но може да получи и малка лихва (т.нар. peer-to-peer кредитиране), дял в бизнеса (equity) или възнаграждение (нефинансова възвръщаемост под формата на уникална услуга или предварително продадена версия на продукт).

Освен за набиране на средства, груповото финансиране е инструмент за изграждане на общност и е много подходящо за нуждите на КТИ.

Заеми/Кредити

Това е традиционната форма за финансиране на функции и обикновено капиталът идва от една конкретна институция - банка или подобна небанкова институция, като е възможно да се използва и съдружник. Тези източници могат да се използват еднакво добре от културни институции и агенти с нестопанска цел, както и от предприятия със стопанска цел. В зависимост от жизнеспособността на бизнеса и икономическата среда изплащането на заема и свързаните с него лихви може да се превърне в проблем – какъвто беше случая по време на пандемията от 2020 г. и свързаните с нея блокирания.

Обикновено предприятията на КТИ имат затруднен достъп до заеми - особено когато същността на техния бизнес е свързана с нематериални активи, които по-трудно се осребряват. За тази цел Европейската комисия създаде Гаранционния механизъм за културните и творческите сектори (ГФКС), свързан с мрежи от банки, които предоставят кредити по-специално на МСП от тези сектори. Някои подобни гаранционни схеми съществуват в отделни държави, но все още са малко.

Собствени приходи

Този източник се отнася до приходите, които КТИ получават от продажбата на своите продукти (напр. чрез билети за вход, лицензи за ползване, такси за авторски права, продажба на произведения на изкуството и др.). Обемът и дялът на този източник варират в различните подсектори - както беше споменато, ИКТ-продуктите лесно генерират високи приходи през последните години, в сравнение с библиотеките, които

трябва да поддържат ниски такси, за да останат достъпни и да изпълняват социалната си мисия като места за културни срещи.

Все пак някои от културните институции могат да генерират допълнителни приходи чрез отдаване под наем на помещенията или оборудването си за организиране на различни видове събития - дори не културни.

Капитал

Някои дружества за изкуство са собственост на няколко акционери, които осигуряват и капитала (или първоначалното финансиране) на предприятието. В този случай финансирането се осигурява чрез акции (или дялове), които могат да бъдат продадени или прехвърлени срещу заплащане. Акционерът притежава част от предприятието. Той/тя поема рисковете и печели от растежа на предприятието. Все още предприятията, основани на дялово участие, не са често срещани в КТИ.

Самофинансиране

Много често фрилансърите и създателите на микропредприятия използват собствените си спестявания като стартов капитал за установяването на предприятието и неговите първи проекти.

V. Бюджетиране и ценообразуване

Бюджетирането и ценообразуването в КТИ следват логиката, която е приложима за всички останали отрасли. Основните специфики произтичат от факта, че публичното финансиране и даренията са много важен източник на приходи.

VI. Финансова устойчивост

Финансовата устойчивост се постига, когато предприятието продава продукт или услуга на цена, която не само покрива разходите, но и генерира печалба. Печалбата позволява на предприятието да се разраства, особено когато част от нея се инвестира обратно в по-големи продукции, по-добри съоръжения, повече изпълнители и съавтори и т.н.

С други думи, говорим за устойчивост, когато точката на рентабилност е по-голяма от нула.

В организациите с нестопанска цел тълкуването на "печалба" е малко по-различно. Излишъкът, който остава в края на даден проект или период, се реинвестира обратно като цяло, за да може организацията да остане независима от външно финансиране (дарения, спонсорство, заеми и т.н.) и да развива инициативи по свое усмотрение или безплатно за публиката.

В действителност не е лесно да се постигне финансова устойчивост в такъв динамичен сектор като КТИ. Предимно малкия мащаб на мнозинството предприятия също

допринася за тяхната уязвимост в това отношение. За много от подсекторите цените на предлаганите културни продукти трябва да бъдат съобразени с общата покупателна способност на публиката, за да се даде възможност на възможно най-голям брой хора да консумират и да се докоснат до изкуството и културата. Тази взаимовръзка между цените и социалните функции в КТИ винаги ще съществува и ще се отнася до финансовата устойчивост на сектора.

VII. Възможности и рискове

Перспективите за развитие на КТС и КТИ преди 2019 г. и пандемията изглеждаха повече от обещаващи в Европа. Икономическата статистика предостави следната фактология:

- Икономическият принос на КТИ по това време е по-висок от този на телекомуникациите, високите технологии, фармацевтичната и автомобилната промишленост;
- Между 2013 г. и 2019 г. КТИ са добавили приблизително 700 000 работни места (което се равнява на 10 % увеличение), включително за автори, изпълнители и други творчески работници;
- Всички сектори на КТИ нараснаха за 6-годишен период с до 4% - като лидери бяха видеоигрите, рекламата, архитектурата и музиката, а спад имаше само в пресата; Най-силен растеж бе отбелязан в източна и централна Европа;
- Търсенето на онлайн съдържание беше голямо, тъй като над 80 % от потребителите на интернет в ЕС използваха интернет за музика, видеоклипове и игри (а не толкова за пазаруване или социални мрежи);
- Иновационният потенциал на КТИ е изключително висок;
- Често срещано явление е предприятията на КТИ да извършват едновременно пазарни/стопански и непазарни/социалнополезни дейности и това е свързано с достъпа до публични средства, които могат да имат;
- Пазарът на ТПП е силно фрагментиран пазар и зависи от културата и езиците на различните народи и поколения.

Source: (EY Consulting, 2021) (European Investment Fund, 2019) (European Investment Fund, 2019)

И все пак обещаващите перспективи се провалиха след 2020 г., като се смята, че КТИ са загубили над 31% от приходите си. (EY Consulting, 2021) поради следните предизвикателства в КТИ:

- Преобладаващ брой на МСП и микропредприятия, включително самонаемане;
- Най-бързите „бегачи“ в централна и източна Европа бяха ударени най-силно от пандемията и съответно генерираха най-големи загуби;
- Прекратяването на социалния живот и мерките за социално дистанциране водят до увеличаване на потреблението на цифрово съдържание чрез намаляване на потреблението на платено такова (IDEA Consult, Goethe-Institut, Amann, & Heinsius, 2021);

- Разпокъсаната структура на сектора, свободният начин на работа, трудният достъп до търговско финансиране направиха КТИ изключително податливи на икономическата криза, причинена от пандемията. (IDEA Consult, Goethe-Institut, Amann, & Heinsius, 2021);
- Увеличаването на онлайн абонаментите е съпроводено с намаляване на онлайн рекламат;
- Липса на единни статистически данни и качествени анализи за развитието на сектора в държавите-членки на ЕС, което затруднява бизнес планирането. (European Investment Fund, 2019)

Възможните начини за възстановяване са:

- По-целенасочена публична подкрепа за сектора - на национално и регионално ниво, освен на ниво ЕС;
- Нови форми на сътрудничество между КТИ - например такива, които позволяват онлайн изпълнения на живо по време на прекъсванията, хибридни събития на място и онлайн и т.н;
- По-добро използване на междусекторното сътрудничество на ТПП с други сектори на икономиката - по-специално със здравеопазването и образованието;
- Модернизиране и преразглеждане на моделите на приходите и използване на алтернативни пространства за правене на бизнес - в цифров вид или на големи обществени места, включително на открито
- Монетизиране на цифровото съдържание (в най-популярните форми на "продажба на съдържание" и "продажба на аудитория") и развитие на защитата на авторските права;
- Възстановяване на ролята на КТИ за допринасяне за благосъстоянието на гражданите, социалните иновации и социалното сближаване;
- Въвеждане на нови модели на защита на авторските права - в световен мащаб авторските права са създадени като концепция преди появата на интернет и се адаптират с новите тенденции в развитието на технологиите; ЕС се стреми да създаде единен цифров пазар и прие Директива (ЕС) 2019/790 с цел адаптиране на изключенията/ограниченията на авторските права към цифровата и трансграничната среда, подобряване на лицензионните практики за осигуряване на по-широк достъп до творческо съдържание и постигане на добре функциониращ пазар на авторски права;
- Науката, технологиите и изкуството се разглеждат като принадлежащи заедно и интердисциплинарността се насърчава чрез публична подкрепа и в бизнеса.

Списъкът може да бъде разширен от всяко заинтересовано лице в КТИ. По-долу са няколко инструменти, свързани със създаването на политики, които могат да помогнат за това:

- ✚ Creative Europe Programme of the European Commission - <https://ec.europa.eu/culture/creative-europe>
- ✚ STARTS = S+T+Arts (Science, Technology and the Arts), инициатива на Европейската комисия, стартирана под шапката на програмата за изследвания и иновации Horizon 2020 за подкрепа на сътрудничеството между творци, научни работници, инженери и изследователи - <https://starts.eu/>
- ✚ ЕС мрежа за творчески хъбове - <http://creativehubs.net/>

VIII. Предложена литература:

The CulturEU Funding Guide: EU Funding Opportunities for the Cultural and Creative Sectors 2021-2027 (2021), European Commission

Rebuilding Europe – The Cultural and Creative Economy Before and After the COVID-19 Crisis (2021), EY Consulting, European Grouping of Societies of Authors and Composers (GESAC)

Be Creative - Call the Bank: Cultural and Creative Sectors Guarantee Facility (2019), European Investment Fund

Capacity-building in the Cultural and Creative Sectors Guarantee Facility: A guide to assessing loan applications from CCS SMEs (2019), European Investment Fund

3 Използвана литература

European Investment Fund. (2019). *Be Creative, Call the Bank. A Guide for SMEs in the Cultural and Creative Sectors on How to Obtain Financing*. Retrieved from https://www.eif.org/what_we_do/guarantees/cultural_creative_sectors_guarantee_facility/ccs-sme-book.pdf

European Investment Fund. (2019). *Be Creative - Call the Bank: Cultural and Creative Sectors Guarantee Facility*. Luxembourg: EIF.

European Investment Fund. (2019). *Market Analysis of the Cultural and Creative Sectors in Europe: A Sector to Invest In*. Luxembourg: EIF. Retrieved October 5, 2021, from https://www.eif.org/what_we_do/guarantees/cultural_creative_sectors_guarantee_facility/ccs-market-analysis-europe.pdf

EY Consulting. (2021). *Rebuilding Europe – The cultural and creative economy before and after the COVID-19 crisis*. European Grouping of Societies of Authors and Composers (GESAC). Retrieved from <https://www.rebuilding-europe.eu/>

Gerlitz, L., & Prause, G. (2021). Cultural and Creative Industries as Innovation and Sustainable Transition Brokers in the Baltic Sea Region: A Strong Tribute to Sustainable Macro-Regional Development. *Sustainability*, 13(9742). doi:<https://doi.org/10.3390/su13179742>

IDEA Consult, Goethe-Institut, Amann, S., & Heinsius, J. (2021). Research for CULT Committee – Cultural and creative sectors in post-Covid-19 Europe: crisis effects and policy recommendations. European Parliament, Policy Department for Structural and Cohesion Policies. Retrieved from [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2021/652242/IPOL_STU\(2021\)652242_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2021/652242/IPOL_STU(2021)652242_EN.pdf)

Imperiale, F., Fasiello, R., & Adamo, S. (2021). Sustainability Determinants of Cultural and Creative Industries in Peripehral Areas. *Journal of Risk and Financial Management*, 14(9), 438. doi:<https://doi.org/10.3390/jrfm14090438>

United Nations Educational Scientific and Cultural Organisation. (2009). *The 2009 UNESCO Framework for Cultural Statistics (FCS)*. UNESCO Institute of Statistics. Retrieved October 24, 2021, from http://uis.unesco.org/sites/default/files/documents/unesco-framework-for-cultural-statistics-2009-en_0.pdf

4 Благодарности

Наталия Николова – Създател и собственик на "Recycle Art Academy